

ARCHIEFDOCUMENTEN UIT HET FONDS VAN DE REKENKAMER VAN RIJSEL BETREFFENDE HET GEBRUIK EN DE AANMAAK VAN REKENPENNINGEN (XVe-XVIe EEUW)

D. Delgrange

De rekenkamer van Vlaanderen en Artesië werd in 1384 door Filipe de Stoute opgericht en was gevestigd te Rijsel. Aanvankelijk was ze gevestigd in het kasteel (1), maar in 1413 werd ze overgebracht naar het "Hotel de la poterne" in de "rue Esquermoise" (2). In het kader van de centralisatiepolitiek van Karel de Stoute werden de drie rekenkamers van de Bourgondische Nederlanden (Vlaanderen-Artésië, Holland en Brabant) gefusioneerd tot één enkele kamer. Deze bevond zich te Mechelen, bij de Grote Raad (3). Onder druk van de Staten was Maria van Bourgondië op 17 maart 1477 verplicht om de provinciale privileges en instellingen in ere te herstellen;

daardoor werden ook de rekenkamers van Rijsel, Den Haag en Brussel weer opgericht.

In de dossiers B-20213 en B-17752 van de "Archives départementales du Nord" heb ik dubbels van brieven aangetroffen die betrekking hebben op de rekenpenningen van deze heropgerichte rekenkamer van Vlaanderen en Artesië. Het zijn eerder kladversies, want ze vertonen meerdere veranderingen en schrappingen van dezelfde hand als de tekst zelf (waarschijnlijk van de griffier van de kamer). Ze dateren van 25 oktober 1485, 14 januari 1486 (of 1485 oude stijl) en 19 november 1487 en werden door de voorzitter van de rekenkamer verstuurd aan functionarissen van het muntatelier van Vlaanderen. Dit bevestigt dat de rekenpenningen voor de rekenkamer onder Filips de Schone geslagen werden te Brugge, iets wat reeds door Vanhonde werd vooropgesteld (4).

In 1485, toen de aersce van deze brieven werd opgesteld, was Maximiliaan van Oostenrijk "wainbourg" van zijn zoon Filips, de erfgenaam van de Bourgondische bezittingen. Nadat hij de vrede van Arras had afgesloten en het oproer in Vlaanderen had bedwongen, plaatste Maximiliaan zijn zeven jaar oude zoon onder de hoede van Filips van Kleef, kanselier Caroudlet en Engelbert van Nassau (5). In het eerste schrijven (B-20213), geadresseerd aan muntmeester Pieter de Wallen (6), worden 588 zilveren rekenpenningen besteld, met een snede van 54 per mark en een gehalte van 11 denieren en 6 greinen. De jetons dienden op de voorzijde het wapen van Filips de Schone te dragen en op de keerzijde een heraldische leeuw ("ung lyon en la forme dudit gettoir"). Deze zilveren rekenpenningen waren

ongetwijfeld nieuwjaarsgiften, een gebruik dat onder de hertogen van Bourgondië van het huis van Valois werd ingevoerd. Vanhede beschrijft een zilveren jeron die met de hondige beschrijving in deze brief overeenstemt (7). Deze rekenpenning komt ook voor in de catalogus van de veiling De Coster (8) en wordt tweemaal beschreven door Dugniolle (9). Deze publicaties vermelden spijtig genoeg geen gewichten.

Deze jeron heeft Nederlandse omschriften, hetgeen bij de rekenpenningen van de rekenkamer van Rijsel slechts zeer uitzonderlijk het geval was (10):

Vz. Het wapen van Philips de Schone vult het hele veld; rondom, + 16GHFSD ' x O M x DE x REKEN' x TE x RI ' tussen twee parelcirkels.

Kz. Een renechild met het wapen van Vlaenderen; rondom, + VX'DE * A'TOGHE * Ph'S * GREVE * VX' VLENG tussen twee parelcirkels.

De tweede brief, eveneens gericht aan Pieter de Wallen, werd in januari 1486 opgesteld nadat "Messieurs des comptes" hun bestelling ontvangen hadden. De munt te Brugge had - na herhaaldelijk sandringen - 494 jeronen geleverd, en de rekenkamer eiste nu de 94 bijkomende exemplaren waarvoor ze reeds twee eerdere brieven gestuurd had ("dont nous vous avons escript par deux nos lettres...").

De 494 geleverde penningen wogen 11 mark en 11 sterlingen.

Een derde archiefstuk, dat zich in dossier B-17752 bevindt, dateert van 19 november 1487. Het is, in tegenstelling tot beide vorige, lange beide zijden beschreven. Alhoewel dit stuk minder belangrijk is en in slechte staat verkeert, levert het toch enkele gegevens in verband met de werking van de munt van Brugge in deze woelige periode.

Het bevat op de voorzijde het klad van een brief aan Amhrosius Diergarde, de opvolger van Pieter De Walle (11), waarin aangedrongen wordt op de levering van een bestelde partij jetons. De rekenkamer had blijkbaar eerder al aan muntmeester Diergarde meerdere brieven gestuurd in dit verband, maar deze waren onbeantwoord gebleven ("... ferez diligence de nous faire faire les gectoits pour l'usage de nous... nous n'en avons encores aucunes nouvelles... les veuillez haster..."). Uit het schrijven is niet af te leiden of het over koperen of zilveren rekenpenningen gaat (12). De voorzitter van de rekenkamer maakte van de gelegenheid gebruik om op de betaling van de waarborg van 200 ponden groot aan te dringen, die de nieuwe muntmeester nog steeds niet had voldaan ("... d'autant que n'avez encores envoyé votre caution...").

De tweede brief, op de keerzijde van de vorige, was bestemd voor Mark Ontemarck en Jacques Le Roy, respectievelijk wardijn en contrawardijn van het muntatelier te Brugge en dateert eveneens van 19 november 1487. De ambtenaren te Rijsel richtten zich tot deze laatsten opdat dezen muntmeester Diergarde zouden aanzetten tot het betalen van zijn waarborg ("... ladite caution de laquelle jusques à ores n'avons aucunes nouvelles...").

In dit jaar 1667 drongen de Landsknachten door tot in Henegouwen en Brabant, bezetten de Franssen Artesië en Bethune, sloot Cent een verbond met de Franse koning en deed de economische crisis Antwerpen tegen Brugge stelling nemen. De briefwisseling van "Messieurs des comptes" van Rijsel over hun rekenpenningen komt in het licht van deze gebeurtenissen enigzins bespottelijk over. Feit is dat ze tot in 1667 hun reglement op de letter toepasten en hun privileges, met o.m. de toekening van jetons, strikt deden naleven.

NOTEN:

- (1) E. VANHENDE, *Numismatique lilloise, supplément*, in *Nouv. com. Hist. du nord*, 1882, p. 377.
 A. DERAISNES & J. FLINOT, *Inventaire sommaire des archives de la chambre des comptes*, Rijsel, 1899, deel I, inleiding.
 Het kasteel van Rijsel bevond zich ter hoogte van de huidige "rue des cours" en de gewezen Berg van Bernartigheid. Het werd in 1578 afgebroken op bevel van de Staten-Generaal. De archieven, die tot dan in de "tour des archives" werden gedeponseed, werden overgebracht naar een zaal van het paleis van de rekenkamer, die om die reden "tour des chartes" werd genoemd.
- (2) Het paleis van de rekenkamer te Rijsel werd gebouwd in de XVIe eeuw. Het werd uitgebreid in de XVIIe eeuw, o.m. met een monumentaal portaal van de hand van Philippe Vincq (ca. 1560). De gebouwen van de rekenkamer bestaan niet meer; op het einde van de XIXe eeuw bleef enkel nog het portaal over. Een beschrijving van het paleis is te vinden in de "Albums de Croÿ, Châtellenie

- de Lille, uitg. Gemeentekrediet, en het plan ervan in A. DEMAISNES & J. FIMOT, *op. cit.*, deel I, p. VIII. Aan het bestaan van deze prestigieuze Bourgondische instelling wordt echter nog altijd herinnerd door de "rue de la chambre des comptes" die de "rue nationale" verbindt met de "rue Thiers".
- (3) P. WIELANT, *Recueil des antiquités de Flandre*, in *Coem. roy. d'hist. de Belgique, Chroniques inédites*, deel IV. Brussel, 1865.
- (4) E. VANHENDE, *Numismatique lilloise*, Rijsel, 1858, p. 124: "Les jetons de la chambre des comptes continuèrent à se frapper à Bruges."
- (5) N. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, deel II, boek I, hoofdstuk 2.
- (6) L. DESCHAMPS DE PAS, *Histoire monétaire des comptes de Flandre de la maison de Bourgogne*, in *Revue numismatique*, 1861: Appendice, p. III-V, nr 8, 11, 14 & 17. Er wordt melding gemaakt van het in functie treden van Pieter de Wallen en van zijn rekeningen van 1485 tot 1487 (n.s.).
- (7) E. VANHENDE, *op. cit.*, nr 272.
- (8) —, *Catalogue du précieux cabinet de jetons d'or et d'argent formé par feu M.L. De Coster*, Brussel, 1885 (hardruk van *Familia et Patria*, Handzame, 1978): nr 9.
- (9) J.-P. DUCNIGLLE, *Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas, Tome premier*, Brussel, 1876: nr 264 (in de periode 1478-80) en nr 326 (in 1486).
- (10) P. NASTER, *De rekenpenningen van de rekenkamer te Rijsel met Vlaamse legende*, in *Jaarboek van het ZGMP*, 1988, p. 119-130.
- (11) L. DESCHAMPS DE PAS, *op. cit.*, Appendice, p. VI.
- (12) Het gaat hier wellicht over zilveren jetons, want de voorziene procedure voor de betaling is dezelfde als in 1485; aan de bode van de munt "luy baillierons vostre argent".

BIJLAGE I

Brief van de Rekenkamer van Rijsel aan wintmeester Pieter de Wallen

(25 oktober 1485)

"Les président etc. Très chier et espécial amy. Pour ce que désirons ceste année avoir nos gettoirs aux nouvel coing et empreinte, Nous vous ordonnons que selon la forme d'un gettoir de cuyvre que vous envoyons cy encloz vous nous ferez faire par le tailleur des coingz de la monnoye de Flandres une empreinte de coing aiant d'ung costé les armes de mondit seigneur et de l'autre ung lyon en la forme dudit gettoir/. Et selon ledit coing nous faire forgiier la quantité de cinq cens quatre vingtz huit desdits gettoirs de cinquante quatre au marc argent de onze deniers six grains que soient ronds et bien forgez. Et Iceulz ferez expédier le plus diligemment que pourrez en nous signiffiant quant ilz pourront estre fait et achevez et lors vous envoïrrez vôte argent cel et ainsi qu'il appartient par celui à qui les délivrerez de par nous. Si veuillez en ce faire faire diligence et vous nous ferez plaisir bien agréables. Très cher espécial amy mon Seigneur soit garde de vous. Escript en la chambre des ditz comptes à Lille le XXVe jour d'octobre anno JIII.KX V.

*A mon très char et espécial amy Pieter de Wallen,
maistre particulier de la monnoie de Flandres.*

Papier (23 x 20 cm)

Archives départementales du nord, Lille

Fonds de l'ancienne chambre des comptes, dossier B-20213.

BIJLAGE II

Brief van de Rekenkamer van Rijsel aan muntmeester Pieter de Wallen

(14 januari 1486)

*"Les président et gens des comptes de monseigneur l'archiduc
D'austrice, Duc de Bourgogne et Comte de Flandre etc. Très cher
espécial amy nous avons par ce porteur receu les gectoirs que
pièce vous avions fait faire en nombre de iiii Ct iiij.XX.xiiij et
perans xi mars onze estrelins, mais pour ce qu'il en fault encoires
iiij.XX.xiiij pour parfaire le nombre dont vous avons escript par
deux nos lettres et que pour husance de nous et des suppotz de ceste
chambre il est besoing d'avoir, nous escriptvons de rechief par
devers vous afin que incontinement et à toute diligence vous nous
ferrez faire et forgiez encoires ladite quantité de iiii.XX xiiij
gectoirs à l'emprainte taillée et poix des autres et iceulx ainsy
fais nous envoyez par homme seur et lors vous enverrons pour tous
lesdits gectoirs ensemble votre argent tel et ainsy qu'il appartient
par icelluy à quy vous les délivrerez /. Si les veuillez diligemment
le plus tost que pourriez, priant à tant le saint esprit qu'il
vous ait en sa sainte garde. Escrip en la chambre des comptes à
Lille le xiiij jour de janvier anno iiij.XX.V.*

*A notre espécial amy
Pieter de Wallem maistre
particulier de la monnoye de Flandres*

Papier (23 x 20 cm)

Archives départementales du nord, Lille

Fonds de l'ancienne chambre des comptes, dossier B-20213.

B. 20213

[Faint, mostly illegible handwritten text in a cursive script, possibly from a 17th-century manuscript. The text appears to be a legal or administrative document.]

[Handwritten signature and text at the bottom of the page:]
 L'aud...
 contre...
 particulier de...

BIJLAGE III

Brief van de Rekenkamer van Rijsel aan muntmeester Ambrosius

Diargarda (19 november 1487)

Les présidents etc... Très chier sire et espécial amy, ja soit que environ à unq mois vous nous escripvites que ferz diligence de nous faire faire les gectoirs pour l'usance de nous et des suppotz de ceste chambre dont dès la Saint Jacques...? dernier passé (rayé: "vous ont esté ordonnez") avec l'ordonnance / et Iceulx nous envoieriez. Toutefois (rayé: "encores jusque à ores") nous n'en avons encores aucunes nouvelles, pourquoy de rechef escripvons devers vous afin que les veuillez haster (rayé: "s'ilz ne sont faitz") et incontinent qu'ilz seront pretz les nous envoyer par seur messenger lequel nous contenterons de son voiage et luy baillerons votre argent d'autant que trouverons monter lesdits gectoirs d'autant plus vous savez que n'avez encores envoyé votre caution de deux cens livres gros que nous avez promis pièce envoyer et dont vos lettres de commission et instructions estant encores en ceste chambre sont chargez. Si vous veuillez acquiter et l'envoyer le plus tost que bonnement faire pourrez, très chier espécial amy mon Seigneur vous ait en sa sainte garde, escript en la chambre des comptes à Lille le xixe jour de novembre miii.xx.vii.

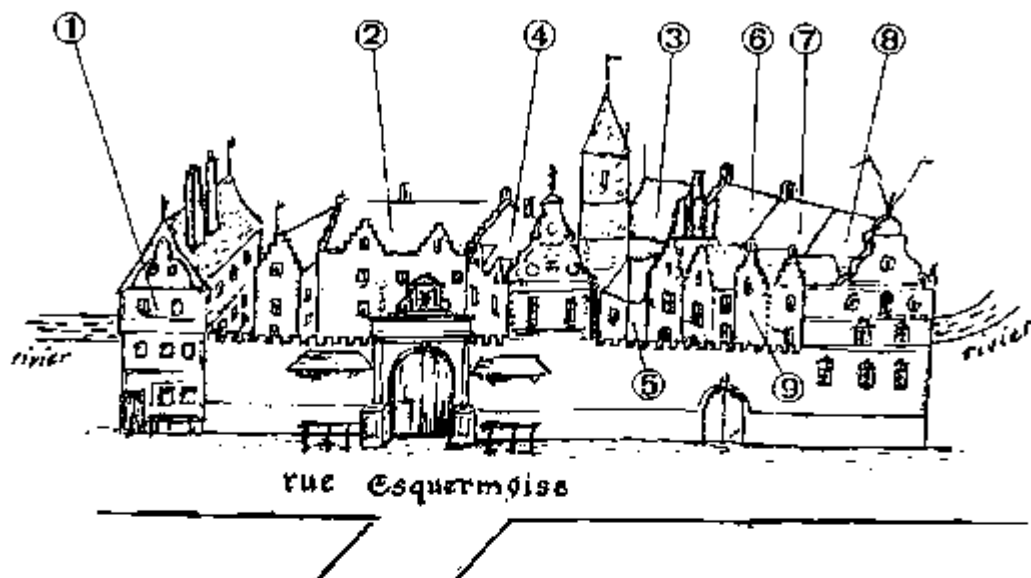
A très cher espécial amy Ambroise
Diargarda nre particullier de la
monnoie de Flandre.

Papier (21 x 23 cm)

Archives départementales du nord, Lille

Fonds de l'ancienne chambre des comptes, dossier B-17752

[Handwritten text in a cursive script, heavily obscured by dark ink blotches and bleed-through from the reverse side of the page. The text is largely illegible due to the damage and density of the markings.]

DE GEBOUWEN VAN DE REKENKAMER VAN BLIJSEL
(eind XVIe eeuw)

- 1 : Woning van de voorzitter
- 2 : Hof
- 3 : Kamer van Artesië
- 4 : Griffie
- 5 : Hof van de deurwaarder
- 6 : "Salle des Chartes" of "Tour des Chartes"
- 7 : Lange kamer van Vlaanderen
- 8 : Bureau voor het horen der rekeningen
- 9 : Kamer van Hensgouwen